

Betekintés Dánia mezőgazdaságába

Az ökológiai gazdálkodás jelentősége a világon

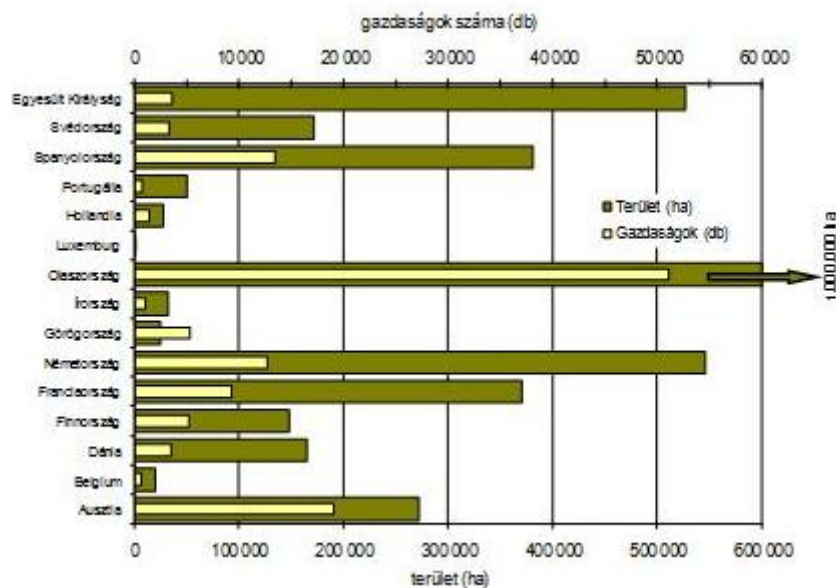
Az ökológiai gazdálkodásban élen járó nyugat-európai országokban (Ausztria, Németország, Dánia, Franciaország) 1995 és 1998 között óriási növekedés volt megfigyelhető a biotermékek kínálatában és keresletében. E gyakran citált, „robbanásszerű” növekedés egyrészt az akkor újonnan bevezetett agrártámogatási rendszernek, másrészt a biotermékek - a hagyományos termékekhez képest - alacsony fogyasztási arányának volt köszönhető. A Közös Agrárpolitikába foglalt agrártámogatási célkitűzések ugyanis a környezeti szempontoknak is megfelelő termelési rendszereket részesítették támogatásban. A támogatások igénybevételenek egyre gyakoribb feltételévé vált a fenntartható, extenzív termelési körülményeket teremtő, a környezetet minél kevésbé megterhelő, valamint az anyagok körforgását tekintve zárt termelési egységekből álló gazdálkodás garanciája.

Az ökológiai gazdálkodás növekedésének szemléletes mivolta a termelés alacsony volumenének tudható be. Az ökológiai gazdálkodás szellemében megművelt területek a teljes mezőgazdaságilag hasznosított terület 0,5-10%-át te-

szik ki a fejlett iparú európai államokban. Sőt, Ausztria a maga 10%-ával kiemelkedő eredményt ért el, míg az EU többi tagállamára inkább az 1% körüli részarány a jellemző.

A területében csekély részarányt képviselő biogazdálkodás országonkénti néhány száz hektáros növekedése így a terület megduplázódását jelentette, s ezzel az eredménnyel elkápráztatta a (néha kissé elfogult) kutatókat és a téma iránt fogékony közvéleményt.

2000-ben 110 000 gazdaság 3 millió hektáron folytatott ökológiai gazdálkodást az Európai Unióban. A terület, valamint a gazdaságok számának növekedése folyamatos. Olaszország rendelkezett a legnagyobb termőterülettel, majd Németország, Spanyolország, Franciaország és Ausztria követte a sorban. A gazdaságok számát tekintve Olaszország után Ausztria, Spanyolország, Németország és Franciaország vezeti a mezőnyt. A hagyományos gazdálkodás területére vetített biogazdálkodás viszont Ausztriában, Finnországban, Dániában, Svédországban és Olaszországban a legmagasabb. A következő ábra adataiból kitűnik, hogy a legnagyobb területen Olaszországban, Németországban és az Egyesült Királyságban, a legtöbb farmon pedig Olaszországban és Ausztriában foglalkoznak ökológiai gazdálkodással.

Az ökológiai gazdálkodás viharos fejlődési szakasza mindenesetre az 1990-es évek végén mértékletes növekedési pályára állt, sőt néhol a kereslet és kínálat gyenge visszaesést is mutatott. Az ágazat jövőjére vonatkozó várakozások és becslések rendkívül sokfélék, csakúgy mint a követendő irányra vonatkozó ajánlások. A kutatók egy része az ökogazdálkodás fokozott költségvetési támogatásában látja a megoldást, s e megoldás mellett környezetpolitikai szempontokat sorakoztat fel. A szakmai vita látványos gyengéje, hogy kevés gazdasági szempontot, illetve kutatási eredményt képes felmutatni: az ökogazdálkodás gazdaságtana napjainkban is gyenge lábakon áll.

A multifunkcionális mezőgazdaság és a vidékfejlesztés

Az 1960-as évektől egész Európában a mezőgazdaság fejlődésére az igen intenzív iparosodás volt a jellemző, aminek hatására 25 év alatt a területegységre jutó hozamok megkétszereződtek, a termésingadozás jelentősen csökkent (Nemzeti Agrárkörnyezet-védelmi Program). Ezzel párhuzamosan káros folyamatok is lejátszódtak: megváltozott a parasztság évszázadok alatt kialakult hagyományos, természet közeli életmódja, termelési módszere, az alkalmazott fajták, a tápanyagellátás és növényvédelem egész rendszere. Olyan negatív externáliák mutatkoztak, mint pl. a termőtalaj pusztulása, a növényi és állati genetikai alapok beszűkülése, a biodiverzitás csökkenése, a gyomosodás stb. Az emberi egészségre is káros folyamatok indultak el, elszennyeződtek a talajvizeink, az ivóvízbázisok, az élelmiszerekben szermaradványok dúsultak fel, ugyanakkor a beltartalmi értékek „felhígultak”. Ezek a negatív környezeti externáliák a környezetszennyezéstől a környezetromboláson át a környezetpusztításig terjedhetnek. A vidéki társadalomban is negatív folyamatok indultak el (a munkanélküliség és az elvándorlás felgyorsulása, a lakosság egészségi állapotának romlása), melyek hatásai a mai napig érezhetőek. Ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan sok vidéki településen az épített környezet is romlásnak indult.

A hagyományos értelmezés szerint a mezőgazdaság elsődleges célja az élelmiszer-termelés, ehhez különféle erőforrások szükségesek, amelynek elsődleges színtere a vidéki élet. A következő ábra a mezőgazdasági vállalkozások három oldalát mutatja be:

A háromszög egyik oldala a mezőgazdaság klasszikus élelmiszer-termelő funkcióját jelöli. A másik oldalon a vidéki élet szerepel, hiszen a gazdaságok részesei a vidéki életnek, és felelősek annak fenntarthatóságáért, fejlődéséért.

A harmadik oldalon az erőforrások mozgósítása jelenik meg, hiszen mind a termeléshez, mind a vidéki élet fenntartásához állatok, növények, földterület, víz, gépek, szakmai tudás, tőke, valamint beszerzési és értékesítési csatornák, azaz erőforrások szükségesek (Ploeg, J. D. van der – Roep, D., 2003.).

A hagyományos mezőgazdasági termelés negatív hatásainak kiküszöbölése érdekében az Európai Unió országaiban az utóbbi évtizedben egyre fontosabb szemponttá vált a fenntartható gazdaság, a multifunkcionális mezőgazdasági vállalkozások kialakítása. Az egyes országok, illetve maga az Unió is kiemelt szerepet szán a biztonságos termékeknek, a környezet megóvásának, a vidéki értékek megőrzésének. A speciális, tájjellegű termékek előállítására, azok helyben, illetve a régióban történő értékesítése, a helyi jellegzetességekre alapuló turizmus fejlesztése szinte minden ország kormányának támogatási céljaiban megjelenik.

A multifunkcionalitás eléréséhez azonban az eredeti összefüggéseket újra kell értelmezni, kissé át kell alakítani, a hagyományos mezőgazdaság fogalmát horizontális és vertikális irányban is ki kell bővíteni:

A multifunkcionális mezőgazdaságban az eredeti termelés mellett megjelennek más tevékenységi körök, új szereplők kapcsolódnak be, melyek hatására a mezőgazdaság új, a változó társadalmi igényeket kielégítő termékeket állít elő. Ilyen „mélyítő” tevékenységek például a hatékony és mégis környezetkímélő, fenntartható mezőgazdasági termelés (pl. az ökológiai és biogazdálkodás) és piaci viszonyainak fejlesztése, a közvetlen termékértékesítés. A fogyasztói attitűd változása (a környezet- és egészségtudatos táplálkozás vagy a dúsított élelmiszerek iránti igény) és az ehhez kapcsolódó piac is összenő a természetes alapanyag iránti igényel. (Bálint-Juhász, 2002).

A helyi innovációs képességek, az ipar, a kis- és középvállalkozások, a népi kézművesség támogatása, a népművészet, a hagyományok és a kultúra ápolá-

sa, a közösségek, a civil társadalom fejlesztése szélesíti a vidék gazdasági tevékenységét. A „mélyítés” és „szélesítés” együtt a vidéket, ezen belül a mezőgazdasági vállalkozást, egy olyan komplex gazdasággá alakítja, amely újfajta növénytermesztéssel és szolgáltatásokkal több piacot von be az értékesítésbe.

A multifunkcionális mezőgazdaságban az erőforrások szintjén is „újraalapozási” folyamat megy végbe. Ez azt jelenti, hogy pl. a gazda meglevő forrásainak hatékonyabb kihasználására törekszik, vagy új, alternatív nyersanyagot, energiát használ fel, esetleg a mezőgazdasági termelés mellett a más foglalkozása is van, így a megélhetése biztosabb. Ha az „újraalapozási folyamatokat” a vidék dimenziójába helyezzük, akkor a térségi versenyképességhez szükséges hagyományos erőforrások - a természet, a tőke, a technika és az ember - már nem elegendők (Hoványi, 1995).

Véleményünk szerint napjainkban a mezőgazdasági termelésen belül is jelentős változási folyamat megindulásának lehetünk tanúi: az élelmiszer-termelés mellett egyre nagyobb szerepet kap a non-food termelési funkció: a bioalkohol, a rost- és színezékanyagok, az energiatermelő biomassa, a polimer és olajnövények (biodízel) előállítása. Ez a jelenség a mezőgazdasági termelés szélesítéseként értelmezhető, és jól illeszthető a multifunkcionális agrárgazdaságba. Ugyanakkor az eddig használatos fogalmak, az alkalmazott folyamatok, az ismert jelenségek újragondolása, más megvilágításba helyezése révén, az új összefüggések felismerésével, az „újra keretezéssel” (reframe) a komplex vidékfejlesztés eredményessége fokozható.

Az Európai Unió agrárpolitikájának reformtörekvése(i) kapcsán a mezőgazdaság szorosan vett termelő tevékenysége mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap

a vidék népességeltartó és -megtartó szerepe, az agrár-környezetvédelmi, tájképi funkciók, és ezeknek a tényezőknek csupán egyik alkotóeleme a mezőgazdasági termelés. Ezt a szemléletváltást tükrözte a Vidéki Térségek Európai Kartája, a Corki Nyilatkozat, és ez tükröződik az Unió jelenlegi regionális politikájában is. A vidéki lakosságot nem csak a mezőgazdaságból élő emberek alkotják. Többek között ezért is tolódt el a hangsúly a vidékfejlesztés javára - és a mezőgazdasági (túl)termelési támogatások rovasára - az EU-n belül. A térség- és vidékfejlesztés sokkal komplexebb tevékenység a mezőgazdaságnál, logikailag is megelőzi azt.

A „multifunkcionális mezőgazdaság” kifejezés az 1992. évben Rio de Janeiróban tartott Egyesült Nemzetek Környezet és Fejlődés c. konferenciájának jegyzőkönyveiben bukkant fel először.

„... a mezőgazdaság többfunkciós szemlélete főként az élelmiszer-biztonsággal és a fenntartható fejlődéssel van kapcsolatban” (Agenda 21, 14. fejezet, DeVries, 2002). A multifunkcionalitás azokra az előnyökre irányítja a figyelmet, amelyek a termelők tevékenységéből a piaci értékesítésen felül keletkeznek. Ezen „termékek” széles körűen értendők, de általában tartalmazznak olyan vidéki közösségi értékeket is - mint pl. nagy számú családi gazdaságok, a foglalkoztatottság, a vidéki hagyományok és a kultúra ápolása -, amelyek túlmutatnak a mezőgazdasági termelő tevékenységen. A gazdasági előnyök közé sorolható a biodiverzitás fenntartása, a tiszta ivóvíz és levegő, illetve a bioenergia előállítása. Más vélemények szerint az élelmiszer-biztonság, a természeti értékek, az állati „jóllét” ugyancsak ezek közé az előnyök közé sorolhatók (Bálint et al., 2001a).

A Vidéki Térségek Európai Kartája a vidéket hármass funkcióval jellemzi, s ezeken belül további alkotóelemeket említ:

Gazdasági (termelési) funkció

- mező- és erdőgazdálkodás,
- halászat,
- a megújuló természeti erőforrások fenntartható hasznosítása,
- a falusi turizmus, üdülés, rekreáció,
- vidéki térségekben működő termelő és szolgáltató szervezetek működése.

Ökológiai funkció

- az egészséges élet természetes alapjainak védelme (föld, víz, levegő),
- a tájak sokszínűségének, a tájjellegnek a megőrzése,
- a biológiai sokszínűség (biodiverzitás),
- az erdő és más élőhelyek megóvása,
- általában az ökológiai rendszerek védelme.

Társadalmi (közösségi) és kulturális funkció

- az évszázadok során a vidéki életformához szorosan kapcsolódó közösségi és kulturális értékek megtartása,
- a falusi közösségekben megtestesülő értékek megőrzése.

A multifunkcionális agrárgazdaság a fenti három funkciót komplexitásában tekinti.

A komplex vidékfejlesztés alapeleme a multifunkcionális mezőgazdaság, de annál tágabb kört, az élet szinte minden területét érinti, és a fejlesztés eredményeként az alábbi területeken kell célt érnie (Bálint et al., 2000):

- gazdaság: fenntarthatóság, növekedés, fejlődés,
- munka: foglalkoztatás, racionalitás, hasznosság,
- környezet: védelem, gazdálkodás, természet,
- tudásgazdaság: holtig tartó tanulás, e-társadalom,
- kultúra: életmód, hagyomány, örökség, érték,
- társadalom: együttműködés, szolidaritás, közösség.

Gazdaság:

A sikeresen működő vidékgazdaság versenyképesség mellett ökológiai, ökonomiai és társadalmi szempontból egyaránt fenntartható, a növekedése, fejlődése folyamatos.

Munka:

A komplex térségfejlesztés, a multifunkcionális agrárgazdaság nem csupán munkahelyeket teremt, hanem racionális foglalkoztatást is, amelynek révén a vidéken lakók munkájuk hasznosságának tudatában vannak, és képesek tudásukat hasznosítani és gyarapítani.

Környezet:

A természetes környezet egészének és az összefüggések figyelembe vételével végeznek minden tevékenységet, ahol a termelési folyamat szem előtt tartja az ésszerű környezet- és tájgazdálkodást, a károkozás, károsodás megelőzését, és csak ezt követően kell foglalkozni a környezet-, táj- és természetvédelemmel.

Tudásgazdaság:

A vidéken élők képzettsége, korszerű ismeretanyaga a záloga a vidék valódi fejlődésének, hiszen csak megfelelő felkészültséggel képesek követni a technikai, technológiai változásokat, kiaknázni a XXI. század és az e-társadalom kínálta lehetőségeket, és csak a tudás birtokában lehetnek az európai piac versenyképes szereplői. Ehhez viszont állandó (holtig tartó) tanulás, képzés szükséges, de emellett egyre nagyobb szerephez jut a szervezett oktatásban nem elsajátítható, „hallgatólagos” tudás, tacit-knowledge.

Kultúra:

A vidék hanyatlásával egyidejűleg általában megindul a vidékhez kötődő kultúra pusztulása is. Feledésbe mennek a hagyományok, a verbális és írott örökség elemei, az épített környezet rommá válik. A komplex vidékfejlesztés megőrzi magát a vidéket és benne annak értékeit is.

Társadalom:

A jól működő vidékfejlesztési modellek az igazolják, hogy bármily elképzelés csak a helyi szereplők összefogásával vihető sikerre.

Ehhez azonban a kirekesztés helyett együttműködés kell, a közösség érdekeinek felismerése, és a közös cél érdekében történő tenni akarás. A közösségi összefogás elősegíti az esélyegyenlőség érvényesítését és a társadalmi szolidaritás kialakulását.

Mindezek hatására felerősödnek a multifunkcionális agrárgazdaság pozitív externáliái, amelyek tudatos kiaknázása a komplex vidékfejlesztés feladata:

A mezőgazdaság termelő tevékenysége eredményeképp az élelmiszer-ellátás biztonsága megvalósult, a feldolgozó ipar alapanyag-szükséglete kielégíthető. A vidéki és a városi lakosság esetleges éhezése mára már nem mezőgazdasági, hanem szociális okokra vezethető vissza. A korszerű növénytermesztés (okszerű tápanyag-utánpótlás, növényvédelem) és állattenyésztés az önellátás mellett az ország exportárualapját is növeli. A mezőgazdaságra - a mennyiségi élelmiszer-termelésen túl - nagy felelősség hárul az élelmiszer-minőség és az élelmiszer-biztonság területén, ugyanakkor - közvetett módon - a lakosság egészséges táplálkozására is hatást gyakorol.

A föld megművelése eredményeként kialakult rendezett környezet már önmagában is pozitív externáliaként értékelhető. További kedvező hatás, hogy a gondozottság gátat szab az invazív gyomok terjedésének, s ha azok allergizáló növények (és többnyire azok), az allergiás megbetegedések száma sem növekszik drasztikusan tovább. A rendezett tájon az arra jellemző élővilág marad meg, nem károsodnak a természetes élőhelyek, a szép kilátás vonzza a turistákat. A természeti környezet megóvása mellett az épített környezet is megmarad.

A fejlesztési folyamat nyertese maga a vidék: lelassul az elvándorlás, a rohamos előregedés, a növekvő számú munkahely eltartja - és megtartja - az ott lakókat, fokozatos bevétel-növekedést eredményez az önkormányzatnál, amely egyre nagyobb összegeket tud fejlesztési célokra fordítani, ami által beindulhat a növekedési spirál.

A meginduló fejlődés másokat is odavonz, növekszik a térség iránti érdeklődés, és ez nemcsak az odalátogató turisták számán mérhető, hanem idővel megindulhat a vidékre a betelepülés is.

A megmaradó, sőt - reményeink szerint - fejlődésnek induló vidéki települések társadalmában is érzékelhetőek a pozitív externáliák: egészséges egyensúly alakul ki a vidék és a város között (lakóhely, üdülés, rekreáció, mezőgazdasági termelés stb.). Erősödik a vidéken élők azonosságtudata és lokálpatriotizmusa, ezért fennmaradnak a hagyományok, megőrizhető a kulturális örökség, és megmaradnak vagy újraszerveződnek a közösségek, a hagyományos együttműködési formák (pl. kaláka). A végeredmény: fizikailag és lelkiileg egészséges vidéki társadalom.

A komplex térség- és vidékfejlesztés legfőbb céljai (Bálint et al., 2000):

- a tartalmas élet és az értelmes munka lehetőségeinek a megteremtése;
- az infrastruktúra (elsősorban az úthálózat, a közlekedés és a telematika) fejlesztése;
- a terület és a települések népességeltartó és -megtartó képességének növelése;
- a vidéki térségek vonzóvá tétele sokféle ember és minden korosztály lakó-, munka-és üdülőhelyeként;
- a táj és a természet ökológiai értékeinek felmérése, megőrzése, a biodiverzitás megtartása;
- a hatékony és mégis környezetkímélő, fenntartható mezőgazdaság és piaci viszonyainak fejlesztése, ökológiai és biogazdálkodás;
- a helyi innovációs képességek, az ipar, a kis- és középvállalkozások, a kézművesség támogatása;
- a népművészet, a hagyományok és a kulturális örökség (újraélesztése) ápolása,
- az együttműködés, a közösségek és a civil társadalom fejlesztése.

Magyarországon is egyre nagyobb jelentősége van az ökológiai szemléletnek, a bioélelmiszerek fogyasztásának mértéke emelkedik. Felelevenednek a régi hagyományok, régi mesterségek, az ezekhez kapcsolódó falusi/agroturizmus jelentősége felértékelődik. A vállalkozások „több lábon állásával” a bevételek ingadozása csökken, a gazdálkodás kifizetődőbb.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a multifunkcionális mezőgazdaság egy adott helyszínen nem feltétlenül öleli fel a fent felsorolt összes előnyt, ezek nagy mértékben függenek a gazdaságok méretétől, földrajzi fekvésétől (ország, régió), a termelés jellegétől, illetve ezek kölcsönhatásától. Arra viszont törekedni kell, hogy az egy-egy funkciónak (gazdasági, társadalmi, ökológiai) való megfelelés vagy az állapot javítására való törekvés ne rontsa valamely másik funkció helyzetét.

A dán agrár- és földbirtok-politika

A dán mezőgazdaságban egyszerű rend uralkodik. A lakosság 3-4 százaléka dolgozik a mezőgazdaságban.

A mezőgazdasági termelés egyre inkább koncentrálódik, hatékonysága pedig nő. A farmergazdaságok száma 1960-ban még 196 ezer volt, ami 1990-re 77 ezerre mérséklődött, 2010-ben csupán 57 ezer. Eközben a részfoglalkozású gazdák száma folyamatosan nő, így jelenleg az összes gazdálkodó kétharmada részfoglalkozású farmer. Ugyancsak a koncentráció jelei észlelhetők az átlagos farmméret esetében is: 1960-ban 16 hektár, míg 2010-ben 45 hektár.

A dán agrárpolitika 3 alappilléren nyugszik:

- földbirtok-politika
- szaktanácsadó rendszer
- szövetkezeti társulások

A dán törvények a mai napig védelmezik a családi vállalkozások alapját jelentő paraszttanyát és a földet birtokló státust. Az 1945 után is többször módosított földtörvény szerint Dániában csak az lehet farmtulajdonos, aki a tanyáján lakik, letette a megfelelő vizsgákat, amelyek nemcsak mezőgazdasági, hanem üzemvezetési, számítógépes és egyéb ismeretekből is állnak. A tanyától legfeljebb 15 km távolságra fekvő földterületet kerülhet tulajdonba. A 30 hektár fölötti földterület birtoklásához minimálisan a kétéves, nappali képzéssel és bentlakással megszerezhető szakképesítés, az úgynevezett „zöld bizonyítvány” vagy szakirányú egyetemi- főiskolai bizonyítvány és igazolt szakmai gyakorlat megléte szükséges. A földtulajdon felső határa 125 hektár. A dán gazdálkodó, vagy – ahogy ők nevezik magukat – a dán paraszt mindig a saját érdekeit, képességeit, földjének lehetőségeit, épületeit, eszközeit szem előtt tartva hozza meg döntéseit.

Dániában nincs olyan szövetkezeti gazdaság, ahol több paraszt együtt birtokolja és műveli a földet. A jelenleg érvényes földtörvény a többi között kimondja, hogy földet csak egyén birtokolhat. Jogi személyek csak különleges esetben kaphatnak földet.

A bankok, illetve a biztosítótársaságok nem vásárolhatják fel a földet. A fiatal gazda piaci áron veszi meg a földet a szüleitől is, és ha kevés az összegyűjtött pénze, a birtok értékének hetven százalékáig kölcsönt vehet fel a hitelintézettől.

Dániában drága a föld, jól terhelhető jelzáloggal, többek között ezért is juthatnak kedvező feltételekkel fejlesztési hitelhez a gazdák. (Egy hektár dán föld ára 3,5 millió forint.)

Megéri pályázni, a dán parasztok jövedelmének ugyanis több mint negyede közvetlen EU-támogatás.

Összegezve a földbirtok-politika „liberalizált” feltételeit:

- ha valaki egy tanyát szeretne vásárolni, birtokolni, akkor állandó lakhelye a tanya, ahol él és dolgozik, vagyis helyben adózó lakosnak kell lennie;
- a helyi gazdaközösségektől nyilatkozatot kell kérnie arról, hogy nincs helyi igénylő az eladásra kínált földre;
- ha a gazdaság 30 hektárnál nagyobb, akkor törvényi előírás a dán mezőgazdasági szakképzettség („zöld diploma”);
- ha két gazdaságot egyesítenek, 125 ha-nál nem lehet nagyobb az így keletkező terület;
- egy gazdának lehet három gazdasága is, maximum 15 km-re egymástól;
- egy tanya vagy gazdaság = 1 statisztikai egység;
- egy gazda annyi állatot tarthat, amennyi után a keletkező szerves trágya saját birtokán elhelyezhető (szigorú környezetvédelmi előírások).

Szaktanácsadás

A dán gazdák munkáját rendkívül hatékony szaktanácsadó és továbbképző rendszer segíti. A szaktanácsadás országos szervezete és regionális intézményei a gazdaszervezetek (érdekképviselők) tulajdonában vannak. A néhány évtizeddel ezelőtt kialakított mai szervezetre jellemző, hogy annak költségviselői az úgynevezett „kisgazda és nagygazda” szervezetek, amelyek a gazdák tagdíjai alapján járulnak hozzá az alapszolgáltatások fenntartásához. Ezek az intézmények nyújtják a legtöbb gazda számára a könyvelési, pénzügyi és hitelezési tanácsadói szolgáltatást, amelyekből képesek a legkülönbözőbb elemzéseket elkészíteni. Kezdetben az állam 100%-os, később 70%-os, jelenleg 40%-os támogatást nyújt a szaktanácsadó rendszer fenntartásához. Ma olyan felkészült intézményekkel rendelkezik a szaktanácsadó szervezet, amely az EU és az állam részére is tud megbízásokat teljesíteni.

A dán szövetkezetek

A dán szövetkezeti együttműködések a Grundtik püspök által életre hívott keresztyén-szociális ihletésű, népfőiskolai képzési és szövetkezetfejlesztő mozgalmakhoz kapcsolhatóak, nemcsak Dániában, de egész Skandináviában.

A dán szövetkezet olyan társulás, melyben több gazdaság valamely gazdálkodási műveletet közös üzemben végez vagy végeztet el, úgy azonban, hogy a gazdaságokat egyébként független különállásukban meghagyja. A szövetkezet a tagok tevékenységét előmozdító szerveződés, valójában egy kisvállalkozói beszállító rendszer.

A szövetkezés fő célkitűzése: a tagok által irányított termelői közösség létrehozása azon célból, hogy a tagok termelését optimális áron adja el, és kockázatukat mérsékelje (biológiai és kereskedelmi ciklus összehangolása).

A szövetkezeti vállalkozás mindig üzemszervezési vagy piaci előnyök megszerzéséért folyik, a tagok önálló vállalkozásának, vállalkozási sikerességének előmozdítása érdekében. A szövetkezet tartalma marketing értelemben éppen ezért maga a vállalkozás. A szövetkezet azért a vállalkozásért jön létre, amely tevékenységét illetően a tagok önálló gazdálkodásától elkülönült gazdasági egység, ugyanakkor annak elválaszthatatlan részét, mintegy továbbfolytatását jelenti. Tekintettel arra, hogy a szövetkezet egyben az azonos érdekű tagok csoportosulása, melynek közvetlen irányításába személy szerint az egyes tagok nem kapcsolódnak bele, ezért tulajdonosi jogait közvetett módon, választott testületeik által gyakorolják.

A dán szövetkezet alapelvei

A dán szövetkezeti alapelvek valójában megegyeznek a rochdale-i és raiffeiseni szövetkezeti elvekkel, amelyek ma is a szövetkezeti társulások alapnormáit jelentik.

Tartalmuk csupán annyit változott, hogy a modern kor társadalmi és piaci gyakorlatának megfelelően alkalmazzák. Használhatóságukat semmi sem bizo-

nyítja jobban, mint a dán farmerek eredményei, valamint az élelmiszer-feldolgozó, -értékesítő és -szolgáltató szövetkezeti vállalatok nemzetközi sikerei.

- Önkéntesség és nyitott tagság
- Szövetkezeti demokratizmus (1 tag – 1 szavazat)
- Korlátozott tőkekamat
- Nonprofit jelleg
- Személyes közreműködés
- Arányos részesedés
- Demokratikus nevelés, képzés

A dán modell sajátosságai

1. Tulajdonjog
  - a) a farmer tulajdonosa a földnek
  - b) a farmer tulajdonosa a feldolgozásnak
2. A szövetkezet
  - a) érdekközösség (intézmény)
  - b) stratégia (tag)
  - c) vállalkozás (menedzser) operatív (alkalmi)
3. Minőségi termelés és ellenőrzés
4. Technikai színvonal és műszaki fejlesztés
5. Tevékenységi kötődés (minden társulásnak egyféle célja van)
6. Oszthatatlan közös vagyon
7. Magas piaci részesedés

Az egyik szövetkezeti alapelv, hogy minden szövetkezeti szervezetnek kötelessége a tagok előnyeinek növelése érdekében együttműködésre törekednie más szövetkezetekkel helyi, országos és nemzetközi viszonylatban egyaránt. A szövetkezeti rendszerek több országban külön, egymás közötti kapcsolataikat illetően többé-kevésbé zárt szektort alkotnak. A szövetkezeti szektor hatékony működését és egybefogását a szövetkezeti banki rendszer biztosítja.

Dániában a szövetkezeti társulások az elmúlt évtizedek során fuzionáltak annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a gazdák szövetkezeteinek értelmetlen versengése. Ennek eredményeként a ma működő dán szövetkezeti vállalatok nagy, a nemzetközi piacon is versenyképes alakulatok.

A termelői tulajdonlás formája – jogi kerete – az egyre bővülő szövetkezeti vállalkozás. Így például egy újabb fuzionálást követően 2002-ben a Danish

Crown, mint a jelenleg megmaradt két sertésfeldolgozó közül a nagyobbik, szövetkezeti vágóhídi társulás, mintegy 22 millió sertést vág (több településén), és közel 22 ezer gazda tulajdona. A vágóhíd működése egy kisvállalkozói beszállítói rendszerre hasonlít, amelyben azonos minőségért azonos pénzt kapnak a gazdák, azonos fizetési feltételekkel.

Így jött létre a dán és svéd tejtermelők közös tejfeldolgozó üzeme, az MD-ARLA, ahol a viszonylagos kicsinység ellenére a nagyság előnyeit élvezhetik a gazdák.

A dán mezőgazdaság intézményi keretei

A dán agrárgazdaság középpontjában a farmer áll. A farmerek érdekképviselői, képzése, szolgáltatásokkal történő kiszolgálása és termékeik minél feldolgozottabb formában történő piacra juttatása egy jól működő rendszert képez, melyek együttesen alkotják a „dán modellt”.

A Dán Mezőgazdasági Tanács az a csúcsszervezet, amely felépítményében gyakorlatilag a teljes dán mezőgazdaságot és élelmiszeripart lefedi:

Dán Farmerszövetség	Dán Tejtermék-tanács
Dán Szövetkezeti Szövetség	Dán Baromfi-termék-tanács
Dán Ifjú Farmerek Szövetsége	Dán Élőállat- és Hústanács
Biotermék-előállítók Központja	Dán Prémiesállat-tenyésztők Szövetsége
Dán Cukorrépa-termesztők Szövetsége	Dán Kertészeti Termelők Egyesülete
Dán Sertés- és Hústanács	Dán Vetőmagtanács

A Dán Mezőgazdasági Tanács 49 állandó tagja a szövetkezeti nagy feldolgozó szervezetek, a farmerszövetségek, a regionális küldöttek és valamennyi fontosabb mezőgazdasági szerveződés képviselőiből tevődik össze (Dániában nincs agrárkamara).

A Dán Farmerszövetség korábban – mintegy 100 éven keresztül – az alábbi három szervezet együttműködése volt:

- Nagygazdaságok Szövetsége (100 éves múlt)
- Farmerunió (200 éves múlt – különböző méretű gazdaságok)
- Családi gazdálkodók szervezete (100 éves múlt, a kisebb vállalkozók)

A legutóbbi fuzionálások (vagyis 2003) óta egy szervezetként működik, de több szekcióval. Munkájukra az új helyzetben jellemző, hogy együtt, de elkülönülve tevékenykednek. Az érdekképviselők közös regionális irodákat tartanak fenn:

- Nagy gazdaságok részlege
- Gazdálkodók egyesületének részlege
- Családi részleg

A szervezetek munkája iránti igény kétféle jellegű. A kormányzati bürokrácia komplikált, nem könnyen érthető, ezért közre kell működni a törvények, a direktívák, a pályázati kiírások és a kontroll kialakításában. Másfelől a farmerek igénylik az egyszerű és gyakorlatias segítséget, nemcsak az érthetőséget, hanem a közreműködést is. Mindezek összehangolása csak a kormány és a gazdaszervezetek folyamatos párbeszéd mellett valósulhat meg.

A farmerszövetség összegyűjtött egy szakértői csoportot, amelyik segíti a gazdákat a pályázatok kitöltésében. A fokozatos fejlesztés eredménye a gazdák által működtetett számítógépes pályázatkezelő rendszer.

A gazdák információval való ellátását segíti: hetente megjelenő újság, web-site, helyi szervezetek lapjai, szakmai találkozók, tanfolyamok, tanácsadások. Ez utóbbira szerződést kötnek a gazdákkal.

A tanfolyamok mindegyikére jellemző a moderátor, aki maga is egy gazdálkodó, így saját gyakorlatát „fordítja le” társainak.

Termékpálya kapcsolatok Dániában

A dán szövetkezetek egyszerre hordoznak helyi és térségi jelleget is. Az egyes falvakban élő gazdák egyéni termelése hordozza a helyi jelleget. Termelésük a közös tejfeldolgozóban, vágóhídon vagy raktárházakban kerül feldolgozásra, s így együttesen adják a térségi jelleget. A szövetkezetekre jellemző koncentráció következtében bármely térségben gazdálkodik is egy tejtermelő, az egyik központi tejszövetkezethez fog tartozni, és ez biztosítja a szövetkezeti társaság adott termékekre való specializálódását.

A dán mezőgazdasági termelők az élelmiszeralapanyag-előállításától egészen a nagykereskedelmi árúelosztásig egy teljes rendszert alkotnak, azaz ők döntenek a feldolgozásról, meghatározott termék előállításáról, valamint a termékek üzletekbe történő szétosztásáról. Sőt, saját szervezeteik végzik a megtermelt termékek, a felhasznált műtrágyák és más kémiai anyagok hasznosulásának kontrollálását, illetve az egyes gazdák szintjéig lemenő tevékenységek hatékonyságának elemzését. Mindezek eredményeképpen tevékenyen részt vehetnek az árak alakításában, új technológiák bevezetésében.

A dán gazdák jogai és kötelezettségei

A hagyományosan korrekt módon együttműködő dán gazdákat céljaik megvalósításában, valamint a kötelezettségeik és jogaik közötti biztos eligazodásban a belső szabályzataik segítik.

Legfontosabb ezek között is az alapszabály, amely, összefoglalva a kötelezettségeket és jogokat, belső alkotmányként írja elő az együttműködés fő szabályait. Az alapszabály rögzíti az értékesítés, az áruleadás és az -átvétel, a szerződéses kötelezettségek, az eredményfelosztás és a társulás egyéb fontos feltételeit, mint például a tisztségviselők választását, az irányítás fórumait, a vitás ügyek rendezésének módját.

Jogok

- Biztos értékesítés (a társulás átvételi kötelezettsége)
- A lehető legmagasabb ár és nyereség-visszaosztás
- A feldolgozó és kereskedelmi cég tulajdonjoga

Kötelezettségek és hátrányok

- Leadási kötelezettség a társulás felé
- Nincs ártárgyalás
- Közös felelősség a szövetkezeti vállalat adósságáért

A tagok jogai és kötelezettségei a mérlegelv szerint igen kiegyensúlyozottak. Így például a tag köteles minden termékét a szövetkezeten keresztül értékesíteni, amely viszont köteles azt teljes egészében átvenni, és a lehető legmagasabb árat fizetni érte. A tagok egyenlősége nyilvánvaló: azonos áruért azonos pénzt fizet a szövetkezet, azonos feltételek mellett.

Minden tag ugyanolyan módon juthat információkhoz, és valódiságukat ellenőrizheti. A tagok együttműködése rendkívül gyakorlatias, üzleti érdekeiken alapul. A közös feldolgozás és eladás biztonságosabb, és a hozzáadott értékkel növelten nagyobb a jövedelem.

A részfoglalkozás térhódítása

A részfoglalkozás a dán mezőgazdaságban kifejezetten piacnyerési céllal van jelen. Az agrárpiacon nemcsak a speciális ágazatokban, hanem kivétel nélkül minden ágazatban – legalábbis jelenleg – nyitott a részfoglalkozásúak termékei iránt.

A részfoglalkozás sokszínűsége kifejezetten a termelők gazdasági kényszere. Minden részfoglalkozású személy sajátos egyéni körülmények között vállalkozik mezőgazdasági termelésre. Ebben a vállalkozásában nemcsak szellemi és fizikai képességei, hanem családi körülményei, a főfoglalkozásban tőle megkövetelt időhasználat, a lakóhelyi kötıtségek és nem utolsósorban a termőterületnek, illetve a termeléshez szükséges építményeknek térbeli elhelyezkedése gyakorolnak hatást a főmunkaidőn kívüli tevékenység tárgyának megválasztására. Ezért a feltételek alakulásához időről időre alkalmazkodnia kell, esetenként terméket kell váltania. A termékváltás mellett a birtokszerkezet, a tulajdoni, illetve használati viszonyok, a vetésváltás szükségessége és más feltételek is alakítják a részfoglalkozás tartalmát.

A mezőgazdasági tevékenység jelentős része ciklikus és szezonális jellegű, ezért a főfoglalkozású gazdálkodók mellett jelentős számú részfoglalkozású kisegítőre is szükség van a hatékony termelés érdekében.

Ma a részfoglalkozású gazdák aránya Dániában megközelíti, az Európai Unióban meghaladja a 70%-ot. Tevékenységük integrálása a főfoglalkozású gazdákkal azonos módon történik, termékpályánként elhatárolva, térben és időben ütemezve. Ez külön szervezést vagy munkamegosztást nem igényel. Különösen ott fontos ez, ahol a település vagy a gazdák tőkeerejének kicsinysége miatt az egyéb – nem mezőgazdasági jellegű – tevékenységek is csak részfoglalkozású személyeket igényelnek.

A részfoglalkozásúak érdekérvényesítése

A részfoglalkozású termelő – éppen, mert van főfoglalkozása, vagy másik részfoglalkozása – viszonylag kevés idővel rendelkezik termékeinek előnyös értékesítéséhez. Gyakran elegendő tőkéje sincs a tartósításhoz, élelmiszeripari feldolgozáshoz, ezért jobban rá van utalva az olyan bizalomra épülő kapcsolatra, amely csak a szövetkezés útján érhető el. Különösen az állattenyésztési és kertészeti termékek részfoglalkozású termelőinek fontos a piacozási gondok átadása ellenőrizhető kezekbe. A termékpályás szövetkezés Dániában a részfoglalkozásúak számára elsődleges szervezeti megoldás. A piaci ellenérdekelt személyek, illetve szervezetek kiiktatása a termelő és fogyasztó közötti kapcsolatból hagyományosan szövetkezés útján valósul meg.

A juhtenyésztés

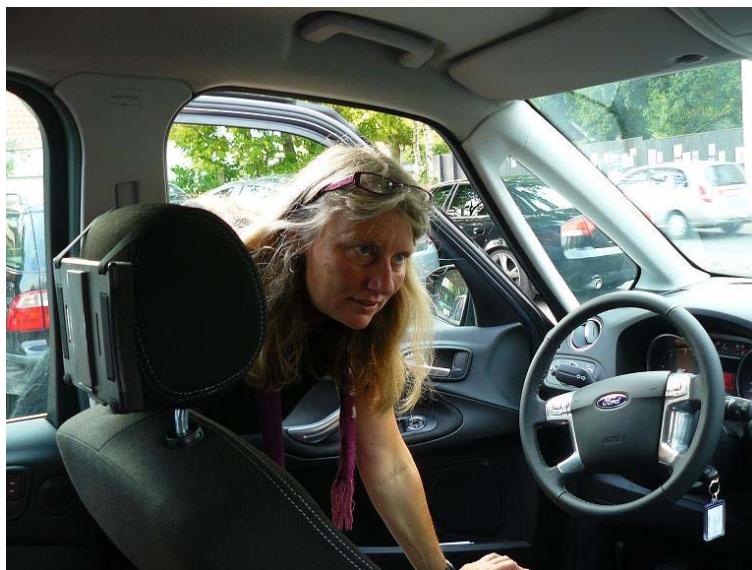
A juhtenyésztés az egyik legfontosabb területe a dán mezőgazdaságnak. Dániában 100 ezres a juhpopuláció, szemben az itthoni körülbelüli 900 ezerrel. A dán lapály juhok a régi lapály juhoktól származnak. A juhok közepes méretűek, hosszú lábak és a hosszú test jellemzi őket. A gyapjú többnyire fehér színű (90%), egy kis része (10%) barna. A test fehér, a barna foltok az arcon és a farokrészen található. Mintegy 10%-a kosoknak szarvas. Az arc és a lábak többé-kevésbé gyapjúval borítottak. A gyapjúsálak átlagos átmérője 33,6 mikron. A zsíros gyapjú súlya kb. 3,5 kg. A gyapjút használják takarók és szőnyegek készítésére. A felnőtt kosok magassága 70 cm, az anyáké 65 cm, az átlagos élősúly 80 kg (kosok) és 50-60 kg (anyák). Az átlagos alomszám 1,7 bány, szemben a magyar 1-1,5-tel, a választási átlagléltszám 1,33. Az átlagos vágási súly 20 kg. Legnagyobb arányban O minőségi osztályba esik az EUROP minősítési rendszerben. A dán farmerek előszeretettel használják még a texel, suffolk és lacaune fajtákat.

Élmények, tapasztalatok

Szakmai utunk során nagyrészt biogazdaságokat látogattunk meg, és megismerkedtünk az ott folyó munkával. Nagyon sok új és számunkra érdekes dolgot láttunk.

A programokat Anette Holmenlund állította össze számunkra.

Grantofteguard (ökofarm)

A biogazdaság fő profilja a juh- és szarvasmarha-tenyésztés. A farmon 400 darab anyajuh és 400 darab limusin tenyészállat található.

A juhok és a szarvasmarhák mellett csodálatos belga lovak (Ardeni) segítik a napi munkát.

A farm fő bevételi forrása a természet megőrzésére kapott támogatás, ugyanis a juhok szívesen elfogyasztják a „hogszveed” növényt, mely egy allergén növény, hasonló a parlagfűhöz. Ennek az irtását az állam támogatja.

A juhok az év nagy részét legelőn töltik. A legelőről, nyírás után, októberben viszik a hodályokba, ekkor háremeket alakítanak ki.

A gyapjú értékesítése Angliába történik. A bányákat húsvétkor és karácsonykor értékesítik. Az ebből származó bevétel is jól jön a gazdaságnak.

A téli takarmányt maguk termelik meg (bio-fűszéna). Abraktakarmányt csak ellés előtt kapnak az anyajuhok.

Állításuk szerint betegségek nagyon ritkán fordulnak elő.

Fajtájukat tekintve az anyajuhok: suffolk (Angliából), texel (Hollandiából). A kosok dán lapály fajtájúak.

Grantofteguardban működik egy falumúzeum és egy kiváló kisvendéglő.

A vendéglőben természetesen helyben készült specialitásokat kínálnak fel. Nagyon finom biokenyeret, biosajtokat, illetve biomarha- és bárányhúsból készült ételeket kóstolhattunk. Az ebéd végén pedig egy kellemes biosörrel koccintottunk.

Csodálatos ízekkel és élményekkel lettünk gazdagabbak.

Vallottam (Frank Hansen)

Ezen a farmon kizárólag juhokat tartanak (2400 darab texel, illetve svéd fajtajú). Itt is az év nagy részét legelőn töltik a juhok, a gazda komoly összeget kap támogatás formájában az államtól a legelők rendben tartásáért.

Az állományt a hatóságok negyedévente ellenőrzik. Az állami támogatás összege 12-14 Euró/db. A kosokat november 21-től december 19-ig engedik az anyák közé, még kint a legelőn.

Januárban behajtják a nyájakat, ekkor történik a nyírás. Februárban ultrahangos vemhességvizsgálatot végeznek, és különválogatják az anyákat a magzatok száma szerint.

Egy évben egyszer elletnek. Ebben az időszakban a szálas és az erjesztett takarmány mellé abraktakarmányt is kapnak (árpa, granulátum). Ellés előtt négy héttel az abrakba szóját, valamint ásványi anyagot kevernek.

Almozásra jó minőségű árpaszalmát használnak.

Az elletés boxokban történik. A megszületett bárányok köldökét lefertőtlenítik, a farkukat gumigyűrűvel leszorítják, és behelyezik nekik a krotáliákat. Ennek a fülszámnak az ára: 1 Euró (Magyarországon kb. 500 forint).

Ellés után az anyák bárányaikkal együtt kimennek a legelőre. A legelő minősége, melyre kihajtják őket, függ a bárányok számától. Az egy juhot nevelő anyák gyengébb minőségű, míg a kettő vagy három bárányt nevelő anyák kiváló minőségű legelőre kerülnek.

A bárányok a gyepen nőnek fel, semmiféle takarmány-kiegészítést nem kapnak. Választásuk 15-16 hetes korban történik válogatókarám segítségével.

Az anyákat átviszik egy gyengébb minőségű legelőre, a bárányok két hét után kerülnek át egy kiváló minőségű területre. A bárányokat karácsony előtt beviszik, megnyírják, majd húsvétkor értékesítik őket 50-55 kg élősúllyal. Súlykategória nincs, az ár 3 euró/kg. Betegség ritkán fordul elő. Féregtelenítést is csak bélsárvizsgálat után, indokolt esetben végeznek.

Számunkra pozitív csalódás volt, hogy legelőre alapozva ilyen jó minőségű bárányt lehet előállítani. Persze ez nem függ mástól, mint a genetikától és a legelő minőségétől. Na meg persze a szakértelemtől, amiben ennél a gazdánál nem volt hiány. Nagy odafigyeléssel és pontossággal végzi munkáját a farmon.

Knuthenlund

Az itt élő család 1913 óta él és gazdálkodik ezen a farmon. 1983-ig szarvasmarha-tenyésztéssel és tejfeldolgozással, 2006 óta pedig juh- és kecsketenyésztéssel, illetve tejfeldolgozással foglalkoznak. Dániában a legnagyobb biofarm az övéké 1000 ha termőfölddel. Az induláshoz banki hitelt vettek igénybe (banki kamat: rövid lejáratú: 1.3%, 30 évre: 4-5%).

A farmon 600 birkát és 150 kecskét tartanak. A juhok keletfríz, a kecskék landras és szánentáli fajták.

A juhok és a kecskék is hat-hat csoportra vannak osztva, és csoportonként, különböző időben kerülnek termékenyítésre. Ezzel biztosítják a folyamatos

tejellátást. A fedeztetés természetes úton történik, egy kos 3 hétig van egy csoportban.

A bérányok hat hétig szopnak, ebben az időszakban nem fejk az anyákat. A kosbérányokat Németországban, illetve Koppenhágában értékesítik, a jerkéket meghagyják továbbtenyésztésre.

Tejtermelés a farmon: kecske: 700 liter/év, 3.5%-os zsírtartalom
juh: 300 liter/év, 5.5%-os zsírtartalom

Kézzel gyúrt sajtjaik kiváló minőségűek, nagyon jó ízvilággal rendelkeznek, amit bizonyít a 2010-es sajtvilágajnokságon megszerzett két aranyérem is.

Az állatokat naponta kétszer fejik, takarmányozásra 11 féle növényt tartalmazó kiváló minőségű szénát használnak, valamint ásványianyag-kiegészítőket.

Az elhullás nagyon minimális, tüdő- és bélpaszták ellen vakcináznak, a beteg állatokat karanténba helyezik, és homeopátiás szerekkel kezelik. Csülök-betegségek csak ritkán fordulnak elő.

A farmlátogatás különböző sajtok, illetve joghurtok kóstolásával jó hangulatban ért véget. Helyi farmerek termékeivel kibővített kínálatból lehetett vásárolni az erre a célra létrehozott gyönyörű kóstoló, kávézó helyiségben.

A farmon tett látogatás mindenki számára felejthetetlen élményt nyújtott.

Ribe (Boltinggard Fyn)

Egy fiatal, kezdő farmert látogattunk meg, aki 200 anyajuhot és 200 növendéket tart. A legeltetésre használt területet és az épületeket is bérli. A gazdálkodáshoz szükséges tőkét, hitelből teremtette elő, melynek kamata 10%.

Keletfríz, illetve suffolk fajtákkal dolgozik, fő profilja a tejtermelés. A juhok átlagos napi tejtermelése 2 liter/nap.

A tej értékesítési ára 9,5 dán korona literenként. A farmer 11 hektáron termel szálastakarmányt, az abraktakarmányt vásárolja. A fejés igen elavult technológiával és nem túl higiénikus, mondhatni katasztrofális körülmények között történik. Az állomány sem egy erőteljesen duzzadó, termelés csúcsán álló képet mutat. Nagyon rossz kondícióban lévő bérányokat láttunk a telepen. Azt pedig óriási baklövésnek tartjuk, hogy a beteg, elvetélt anyákat nem külön karanténban, hanem együtt, az egészségesekkel tartja.

Véleményünk szerint ez volt az a farm, ahol a szakmai tapasztalatlanság, illetve a tőke hiánya tükröződött vissza.

Gansagger (Ase Swensen)

Gansaggerben egy csodálatosan rendezett, szakmailag példaértékű családi vállalkozást tekintetünk meg. 57 ha földterületen gazdálkodnak, anyajuh-létszámuk 450 db: lacaun × dorset. A juhok közt két szamár is helyet kap, az ő feladatuk a nyáj őrzése a külső betolakodóktól. Állítólag távol tartják a rókákat.

A juhoknál természetes fedeztetést alkalmaznak, általában augusztustól novemberig születnek a bárányok. Sűrített elletést használnak (kétévente háromszor, illetve három év alatt ötször). A házigazda állítása szerint Dániában az ő farmjuk az egyike annak a néhánynak, ahol ezt a módszert alkalmazzák. Ezt az elletési technológiát Amerikából vették át. (Zárójelben megjegyezve: Magyarországra kellet volna jönni-e tanácsért, nálunk nagyon sokan ezt a módszert alkalmazzák már régóta. Bár az is igaz, hogy mostanában többen elhagyják ezt a fajta elletést.) Az ellés elletőboxokban történik, gyakori az ikerellés (kétévente hat bárány/anya). Ellés után elvégzik az anyajuhokon a csülökápolást, majd kikerülnek - bárányaikkal együtt - a gyepre.

A bárányok decembertől júliusig a legelőn vannak, ezen kívül más takarmányt nem kapnak, csupán ásványianyag-kiegészítést.

A bárányokat 45 és 66 napos kor között választják le. A növényeket 45 kg-os élő súly elérésekor vágatják le Németországban, majd hentesboltoknak, éttermeknek értékesítik az árut.

Az anyajuhokat áprilisban nyírják. Betegségek itt sem túl gyakoriak, ritkán előfordul bélgyulladás és kokcidiózis. Ilyen esetekben a takarmányba keverik a gyógyszert. Paraziták ellen bélsárvizsgálat után, csak indokolt esetben kezelnek.

A legelőre három t/ha szerves trágyát szórnak ki évente.

Nagyon szép és rendezett farmot láttunk és nem utolsósorban nagyon kedves vendéglátókkal találkoztunk. Egy finom ebéddel zárult a látogatás. Saját készítésű kenyeret és péksüteményt, valamint helyi készítésű hidegtálat szolgált fel a vendéglátónk. Köszönet érte!

Berit Killerich juhtenyésztő

Berit Killerich 11 éve foglalkozik juhokkal, jelenleg 600 anyajuhot tart. Nagy hangsúlyt fektet a természet megőrzésére. A juhok télen-nyáron a legelőn vannak és vándorolnak. Fő profilja viszont a turizmus, illetve bemutatók tartása dán és külföldi turistáknak egyaránt! Otthonában nagy számban mutatja

be a helyi kézművesipar gyapjából és természetes anyagokból készített remekeit, melyekből vásárolni is lehet.

A szakmai program egy színes juhászbemutatóval zárult.

A bemutatón csapatunk egyik lelkes tagja is megmutathatta, hogy milyen is a magyar virtus, és fél kézzel ültette le az állatot.

Hangos tapssal és derűs jókedvvel köszönte meg a közönség a magyaroknak a kis bemutatót. A nap egy nagyon finom, bárányból készült vacsorával zárult. Olyan jó hangulat kerekedett, hogy a vacsora végén még egy kis dalpárbaj is megrendezésre került. Jó hangulatú este volt. Köszönjük vendéglátónknak, Berit Killerichnek a fantasztikus vendéglátást.

Összegezve elmondhatjuk, hogy van mit tanulnunk a dánoktól. Nem kimondottan a juhtenyésztés szakmai színvonalára gondolok itt, hanem arra a lelkesedésre, amivel a munkájukat végzik. Hihetetlen az az elszántság és tudatosság a környezet megóvásában, ami őket jellemzi. Példaértékű gondossággal és odafigyeléssel végzik munkájukat. Persze, mint mindenhol, itt is akadnak kivételek, gondolunk arra a fiatal farmerra, akinek még sokat kell tanulnia a szakmából.

A dánok legelőre alapozott báránynévelése ellenkezője a magyarok elsősorban tápra, illetve abrakra alapozott technológiájának. Persze az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a magyar bárányhús felfevő piaca elsősorban Olaszország. Az olaszok pedig nem szeretik a vörös húsup legelőb bárányp, nekik a fiatal, friss, fehér húsup bárányp kell, amit csak táp, illetve gazdasági abrak etetésével lehet garantálni. A másik dolog pedig az, hogy az itthoni gyepek minősége is hagy némi kívánnivalót maga után. Magyarország nagy részén nem megfelelőek a legelők a legelőb báránynévelésre. A nyári nagy szárazságoknak köszönhetően a gyepek kiégnek, tápanyagban szegényé válnak, az ilyen legelő pedig alkalmatlan a báránypok névelésére.

Véleményünk szerint ötvözni kéne a magyar sok éves tapasztalatot és szaktudást a dán precizitással és a dán farmerek által használt modern technológiával. E kettő ötvözése nagy mértékben segíthetné az itthoni juhtartók életszínvonalának a javulását, és talán nem lenne annyi megkeseredett, kiöregedett, kiégett termelő, akiknek helyét átvehetnék a fiatalok. Ez persze nem ennyire egyszerű feladat, mert hát tudni kell azt is, hogy egy dán farmer sokkal több támogatást kap akár az államtól, akár az Európai Uniótól, mint egy magyar gazda.

Sok érdekes és hasznos információval gazdagodtunk a tanulmányút során. Úgy gondoljuk, hogy sokaknak hasznára válna ehhez hasonló utakon való részvétel, tapasztalatszerzés. Nagyon fontosnak tartjuk más nemzetek agráriumának tanulmányozását, melynek során megismerkedhetünk kultúrájukkal és gasztronómiájukkal is.

Végül szeretnénk megköszönni a szervezők munkáját, egy életre szóló élménnyel gazdagodtunk. Köszönjük!

A tanulmányút során többféle fajtájú juhval és kecskével találkoztunk. Ezek közül bemutatunk néhányat:

Suffolk

Tenyésztési cél:

Jó legelőkészséggel rendelkező egyhasznú húsfajta tenyésztésének célja a vágóbáránnyok minőségének javítása, végtermék-előállításához terminálkosok biztosítása, a magyar merinó, illetve bármely típusú anyaállománnyal való keresztezéséből származó vágóbáránnyok hízóalmasságának és vágóértékének javítása. Fajtatiszta állományokban a származási hely szerinti átlagteljesítménynek megfelelő színvonalú hazai tenyésztés fenntartása. Legelőkészségének, magas húskitermelési százaléknak, szaporulati arányának javítása, fenntartása. A fajta tisztavérű tenyésztésének célja a hazai, illetve a felmerülő külföldi tenyészállatigények kielégítése, a hazai törzsállományoknak kiemelkedő genetikai értékű kosok előállítása.

Fajtajelleg leírása:

Kiváló anyai tulajdonságok, jó tejtermelés, magas, 1,6-1,8-as szaporaság jellemzi. A magyarországi állomány egy része rendelkezik a szezonon kívüli ivarzás hajlamával. Egyik legjobb legelőkészséggel rendelkező fajta, de igen jól viseli a zárt tartást is. Jó húsformák és magas 350-400 g átlagos napi báránnykori súlygyarapodás jellemzi. Kifejlett korban az anyák 75-90 kg, a kosok 90-130 kg súlyúak.

Nagy növesű, erős csontozatú, kissé lekerekített koponyával. Fej kifejező, szarvtalan. Finom, fényes fekete szőr fedi a fejet és a lábakat. A kor előre haladtával az orron és a lábvégeken fehér szőrszálak előfordulhatnak. Homloka széles, az orrhát domború, fülei nagyok, hosszúak és kissé lelógóak. A lábak középhosszúak, szabályos állásúak. Törzse igen hosszú, mély és dongás, jól izmolt. A nyak közepes hosszúságú, ránc nélküli, jól illesztett. A mar széles, vállai zártak és izmoltak. A hát egyenes és széles. A combok jól fejlettek és teltek. Zárt gyapjútakaró fedi az egész testet, a gyapjú a végtagokat lábtőig, illetve csánkig, a nyakat a tarkóig növi le. A gyapjú fehér, rövid, tömött, barna vagy fehér szálak jelenléte nem kizáró ok. A gyapjú finomsága 30-42 mikron. A bőr finom és nem foltos.

Törzskönyvbe kerülést kizáró okok:

- törzskönyvbe kerülés paramétereinek nem teljesülése

- szarvaltság
- általános küllemi és gyapjú hibák
- fejtetőre, fejre, arcra ránövő gyapjú

Törzskönyvbe kerülés feltételei:	nőivar	hímivar
Életkor első elléskor, maximum (hó):	30	-
Báránycori súlygyarapodás, minimum (g/nap):	300	360
Testsúly éves korban, minimum (kg):	55	70
Bírálati pont	M	93

Texel

Tenyésztési cél:

Felhasználásával fajtaátalakító keresztezés útján hasznosított – a hazai viszonyoknak megfelelő közepes testméretű – húsfajta kialakítása. Tenyésztésének célja fehér színű végtermék előállításához apai partner biztosítása; a végtermék hizóbáránycori hizodalmasságának és vágóértékének javítása. A fajta tisztavérű tenyésztésének célja a hazai populáció növelése, a hazai törzstenyészetek számára magas genetikai értékű kosok előállítása.

A fajtajelleg leírása:

Kitűnő húsformákkal rendelkezik, az eleje és a hátulja egyaránt jól izmolt „négysonkás” típus. Az S/EUROP (nagy súlyú) minősítési rendszert a texel fajta alapozva dolgozták ki. A keresztezésekben a báránycori 95%-a legjobb minőségi osztályba esik. Átlagos napi báránycori súlygyarapodása 320-380 g közé esik. Ugyanakkor jó anyai tulajdonságokkal rendelkezik, 1,5-1,7 a szaporasága, jó tejtermelés és báránynyelés jellemzi. Közepesen korán érő, szezonálisan ivarzó fajta. Kifejlett korban az anyák 60-70 kg, a kosok 90-100 kg tömegűek.

Közepes növésű, középnagy testű, erőteljes csontozatú húsfajta. A feje közép-hosszú, széles lapos koponyával, négyszögletes homlokkal. Mindkét nem szarvatlan. Fülei közepesen nagyok, oldalt elálló. Az orr, szem, száj és a nyálkahártya palaszürke vagy fekete színű. Nyaka izmolt és középhosszú. Mellkasa széles, dongás, a mar széles, háta, felkarja és combja igen jól iz-

molt. Gyapja fehér, kevésbé ívelt, fej és lábak fehér fedőszőrrel fedettek, gyapjával nem benőttek. A gyapjú finomsága 36-42 mikron.

Törzskönyvbe kerülést kizáró okok:

- törzskönyvbe kerülés paramétereinek nem teljesülése
- általános küllemi hibák
- szarvaltság
- színes folt a gyapjában

Törzskönyvbe kerülés feltételei:	nőivar	hímivar
Életkor első elléskor, maximum (hó):	30	-
Báránkori súlygyarapodás, minimum (g/nap):	300	340
Testsúly éves korban, minimum (kg):	45	60
Bírálati pont	M	93

Keletfríz juh

Tenyésztési cél:

A fajta tisztavérben történő fenntartása, megközelítve a fajta származási helye szerinti tenyésztési és termelési tulajdonságait. Tisztavérben vagy keresztezési partnerként felhasználva intenzív tejtermelő állományok előállítása, szaporaság és növekedési erély egyidejű javítása mellett. A fajta fenntartásához alkalmankénti import tenyészállat vagy szaporítóanyag igénybevétele szükséges, hogy ezzel biztosítva legyen a hazai állomány szelekciója. Cél az egyedek tejtermelő képességének növelése.

A fajtajelleg leírása:

Robosztus, nagy testű, tipikusan tejelő fajta. Élénk tekintetű, egyenes, gyakran domború orrhátú, finom fejű, oldalt álló, nagy, szinte áttetszően finom fülű. Gyapját csak a nyakon és a törzsön növeszt. Az arci részen, a lábakon és a hason ritkán nő gyapjú. A gyapjú átlagos finomsága 32-42 m. Lüsztér fényű, tág ívelődésű gyapját növeszt. A bundában felszőrök nincsenek. A lábak hosszúak és vékonyak. A végtagok szikarak, izomszegények. A törzs és a hát hosszú, a mellkas mély, általában lapos. A far aránylag rövid és széles. A farka kb. 30 cm hosszú, gyapjú helyett apró fedőszőrökkel fedett. Mind a kosok, mind az anyák szarvatlanok. A tögy erősen fejlett és jó felfüggesztésű, arányos.

Színváltozatai:

Fehér: A gyapjú és a fedőszőrrel fedett testrészek fehérek. E változatnál hibát jelentenek a testen és a gyapjúban található színes foltok.

Fekete: a gyapjú és a fedőszőrrel fedett testrészek feketék.

Törzskönyvbe kerülést kizáró ok:

- törzskönyvbe kerülés paramétereinek nem teljesülése
- általános küllemi hibák
- fajtastandardtól eltérő gyapjújelleg
- szarv vagy szarvkezdemény
- gyapjúval fedett fej, láb, farok
- rövid, kicsi fül

Törzskönyvbe kerülés feltételei:	nőivar	hímivar
Életkor első elléskor, maximum (hó):	27	-
Báránykori súlygyarapodás, minimum (g/nap):	200	250
Testsúly éves korban, minimum (kg):	40	50
Tejtermelés 1. vagy 2. laktációban, minimum (kg)	100	-

Lacaune

Tenyésztési cél:

A fajta tisztavérben való fenntartása, azonban a származási helytől eltérően hazánkban félintenzív tejtermelő, illetve kettős hasznosítású (hús-tej) fajta-ként tenyésztik, ennek megfelelően a fajta termelési paraméterei eltérnek a származási országban mutatott teljesítményektől.

Mivel a fajtában a tej- és hústermelő képesség ideális módon egyesül, felhasználásával félintenzív tejelő, illetve tej- és hústermelő állományok kialakítása lehetséges. A már kialakított tejelő konstrukciókon használva (a tejelő-képesség csökkentése nélkül) alkalmas az utódok piacképességének javítására. Keresztező partner biztosítása a hazai árutermelő állományok számára, kiválóan alkalmas jó báránynevelő képességű anyai populációk kialakítására. Kielégíteni a hazai, illetve külföldi tenyészállat-igényeket, a hazai törzsállományok részére kiemelkedő minőségű apaállatok előállítását.

A fajtajelleg leírása:

A fej finom és keskeny, profilvonala általában domború. Nagy lelógó fülei vannak, az arcot ezüstfehér szőr fedi, szeme nagy, tekintete élénk. Csontozata finom, vékony. A lábai hosszúak, szilárdak, szabályos állásúak. A bőr vékony és rugalmas. A nyak hengeres, lebeny- és ráncmentes. A far felé kissé trapézosodó, hosszú hengeres törzs, egyenes hátvonal jellemzi. A mellkas mély és lapos, a hát hosszú, felcsupaszodó. A fej fedőszőrrel borított a tarkó hátsó részéig. A lábak combközéptől lefelé szintén fedőszőrrel borítottak. A gyapjú rövid, csak a nyak háti részen, oldalközépig tart. A gyapjú finomsága 28-38 mikron. Mind az anyajuhok, mind a tenyészkosok szarvatlanok. Kiváló aszezonálisra való hajlammal rendelkezik, az év bármely szakában terméke nyítható, különös tekintettel az április-májusi időszakra.

Törzskönyvbe kerülést kizáró okok:

- törzskönyvbe kerülés paramétereinek nem teljesülése
- általános küllemi hibák
- szarv vagy szarvkezdemény
- gyapjúval fedett fej, has, láb
- színes gyapjú vagy fedőszőr

Törzskönyvbe kerülés feltételei:	nőivar	hímivar
Életkor első elléskor, maximum (hó)	30	-
Báránycori súlygyarapodás, minimum (g/nap)	250	300
Testsúly éves korban, minimum (kg)	42	50
Tejtermelés 1. vagy 2. laktációban, minimum (kg)	75	
Anyai tejtermelés 1. vagy 2. laktációban, minimum (kg)		125
Bírálati pont	M	93

Szánentáli kecske fajta

Kifejezetten tejelő fajta, erőteljes, robosztus testalkat jellemzi. Kifejlett korban a bakok testtömege 80-90 kg, a marmagassága 80 cm feletti. Anyáknál a testtömeg 45 kg feletti, a marmagasság 60-80 cm, a törzshosszúság 65-80 cm. A szőr rövid, egyöntetűen fehér színű. A fej lehet szarvalt vagy szarvtalan, a nyakon függelékes vagy anélküli, szakállas vagy szakállatlan. A homlok

széles és lapos, az orrvonal csaknem egyenes, a fülek vízszintesnél lentebb nem lóghatnak. Jellemző a fajtára az erőteljes mar, a széles lapocka és az egyenes hátvonal. A mellkas széles és mély, a bordák jól látszanak. A tőgy mirigyes és terjedelmes, jól függesztett. Korán érő fajta, a gödölyék megfelelő nevelés mellett 7-12 hónaposan tenyésztésbe vehetők. Ellésenkénti szaporulata 1,6-2,2. Tejtermelése jó körülmények között (275-300 napos laktáció alatt) elérheti a 800-1000 litert.

**Összeállították: Csobán Mihály
Kiss Szabolcs
2011**

Közreműködtek: Csobán Mihály, Gubucz József, Király Sándor, Kiss Szabolcs, Kurilláné Frankó Anna, dr. Mucsi Imre, Perei Gábor, Sári Éva

Irodalomjegyzék

- Agricultural co-operatives in Europe-COGECA and the agricultural co-operatives in the 12 Member States of the E.C. Brussels, 1990.
- Cooperatives, Farmers' Organizations and Sustainable Development (A farmerszervezetek és a fenntartható fejlődés). Summary Report of CO-PAC Open Forum, Copenhagen, 1995.
- Ángyán József – Ónodi Gábor: Mi történik itt a vidékkel? (Agrárblöffök, elhallgatások és „lezsugázások”). A falu. XVIII. évf. 3. szám.
- Almási Balogh Elemér: A negyvenéves „HANGYA” és a Közgazdasági Egyetem története. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1938.
- Karalyos Zsolt: Szövetkezetek: a senki földjén. Gazdálkodás. 1994. XXXVIII/4.
Laczó Ferenc: Válaszút előtt a magyar szövetkezeti modell, I-II. Magyar Mezőgazdaság. 1999/3-4.
- Márton János – Szeremley Béla: Exportorientált értékesítési hálózat létesítése az élelmiszer-gazdaságban. Gróf Károlyi Sándor Szervezetfejlesztési Alapítvány. 1994.
- Szeremley Béla: Hiányzó nemzeti intézményünk – a termékpályás szövetkezés. A Falu. 1997. XII/3.
- Márton János – Szeremley Béla: Termelői értékesítő szervezetek az EU-ban. Kistermelők Lapja. 1999. november.
- Márton János – Szeremley Béla: Szövetkezetek alapításának lépései. Kertészet-Szőlészet. 1997/48.
- Márton János – Szeremley Béla: Szövetkezés dán módra. Kistermelők Lapja. 1998. március.
- Márton János – Szeremley Béla: Szövetkezetek alapításának lépései. Kistermelők Lapja. 1999. február.
- Márton János – Szeremley Béla: Non-profit jelleggel működő szövetkezetek. Kistermelők Lapja. 1999. március.
- Márton János – Szeremley Béla: A részfoglalkozás térhódítása. Kistermelők Lapja. 1999. április.
- Tanka Endre: Verseny- és méretsemlegesség a nemzeti földbirtokpolitikában. Jogtudományi Közlöny. 1993. december.